

Богдан Трифуновић¹

Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, Чачак

btrifunovic@gmail.com

КЊИГЕ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У БЕОГРАДУ У ЗБИРЦИ ЧЕСТЕРА БИТИЈА: ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ ЊИХОВОГ НЕСТАНКА И ОТКРИЋА

САЖЕТАК: Рад је заснован на истраживању архивске грађе у Библиотеци „Честер Бити” у Даблину и доступне литературе у вези са начином и временом набавке четири српскословенске књиге до којих је дошао колекционар Честер Бити након Првог светског рата. Сачувана кореспонденција показује да је слависта Владимир Мошин, у пролеће 1961. године, сазнао да је Честер Бити власник књига из фонда Народне библиотеке у Београду за које се сматрало да су изгубљене у вихору Првог светског рата, укључујући познато *Никољско јеванђеље*. Међутим, разлог што ту информацију није поделио била је Битијева забринутост да би тадашња Југославија могла да му тражи да врати књиге. Тек након смрти Честера Битија, Мошин своје сазнање објављује у *Библиошекару*, 1968. године. У раду се износе и две претпоставке о времену и начину набавке књига за Битијеву збирку у периоду 1919–1926.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Честер Бити, *Никољско јеванђеље*, *Празнични минеј*, рукописи, архивска грађа, Владимир Мошин, Џон Барникот.

Увод

Никољско јеванђеље, репрезентативна средњовековна рукописна књига, настала крајем 14. века, налази се у групи јавности познатијих дела рукописне традиције средњег века због сплета необичних околности – од његовог открића у манастиру Никоље, каснијег нестанка, током Првог светског рата, поновног откривања у потпуно другом делу Европе, педесет година касније. Постојећа

¹ <https://orcid.org/0000-0002-3557-9329>

литература указује на то да се о *Никољском јеванђељу* релативно доста писало,² у даљој прошлости у контексту описа кодекса, коментара и лингвистичке анализе, а у новије доба о открићу рукописа у Даблину. Међутим, остало је много нејасних детаља у вези са пореклом овог кодекса, највише о томе како је уопште дошло до тога да рукописна књига из фонда Народне библиотеке Србије заврши у приватној збирци колекционара Честера Битија (данас у Даблину). Испоставило се да је 2024. године извршен први покушај истраживања архивске грађе о *Никољском јеванђељу* у Ирској, у настојању да се, евентуално, сазна више о томе када је и како Честер Бити (1875–1968), рударски магнат и велики колекционар старих уметничких предмета, дошао у посед ове књиге и још три књиге написане или штампане српском редакцијом старословенског језика.

Захваљујући програму мобилности уметника и стручњака у области културног наслеђа „Култура покреће Европу” (Culture Moves Europe),³ аутор је априла 2024. године имао прилику да проведе десет дана у националној установи културе „Честер Бити” (раније Библиотека „Честер Бити”) у Даблину, Република Ирска. Конкретан задатак био је истраживање архивске грађе о рукописној збирци Честера Битија на словенским језицима. Према речима запослених у Даблину, до тада су посетиоци ове установе заинтересовани за *Никољско јеванђеље* углавном тражили приступ самом рукопису, у жељи да непосредно прегледају књигу. Циљ истраживачког боравака било је прецизније одређење времена набавке српских рукописа, као и информација о каналима или посредницима преко којих су рукописи стигли до Битија. Овај истраживачки боравак подржали су Министарство културе Републике Србије и Градска библиотеке „Владислав Петковић Дис” Чачак.

Преглед литературе о *Никољском јеванђељу*

Рукопис је, у манастиру Никоље (где је коришћен као богослужбена књига) у Овчарско-кабларској клисури, 1820. године открио Вук Стефановић Караџић, што је подстакло интересовање Вукових сарадника. Након што је Вук први оставио белешку о рукопису у забавнику *Даница*,⁴ *Јеванђеље* је после тога поменуо Павле

² Доступна је селективна библиографија на веб-сајту Библиотеке Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду: „Библиографија о Никољском јеванђељу”, Библиотека Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду (2008) <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/biblioteka/o-biblioteci/izlozbe/dan-slovenske-pismenosti/nikoljsko-jevandjelje-2008/bibliografija-o-nikoljskom-jevandjelju> (преузето 1. 8. 2025).

³ Culture Moves Europe, <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe/creative-europe-culture-strand/culture-moves-europe>, преузето 1. 8. 2025.

⁴ Вук Стефановић Караџић, „Почетак описанија српских намастира”, *Даница* (1826): 14–16.

Ј. Шафарик у *Wiener Jahrbucher* bd. 53,⁵ да би се њиме бавио и Алекса Вукомановић (1826–1859), професор Београдског лицеја и зет Вука Стефановића Караџића. Вукомановић је приликом путовања западном Србијом ради опоравка, посетио и манастир Никоље (у лето 1854), где је пронашао, а онда и узео или купио *Јеванђеље* од калуђера у Никољу и држао га међу својим стварима као личну својину, намеран да о њему напише филолошку студију.⁶ Остало је забележено и да је Вукомановић дозвољавао другима увид у рукопис или његов факсимил, као у случају Павла Ј. Шафарика, који је искористио примере из *Јеванђеља* за своју књигу о пореклу и значају глаголице, објављену 1858. године.⁷ Вукомановић је пажљиво испитао садржај *Јеванђеља* из Никоља, описавши изворно стање пронађеног рукописа, издељеног на свешчице (тетраде), одредивши његов настанак за крај 14. века.⁸

Алекса Вукомановић је рукопис носио у Беч 1859. године, одакле га је (после његове смрти) Мина Караџић Вукомановић донела у Београд, па поново с њим отишла у Беч 1860, вратила се у Београд и трећи пут га понела за Беч, у јесен 1861, сваки пут као део свог највреднијег пртљага, према упутству покојног мужа. Због инсистирања Ђуре Даничића да се рукопис врати у земљу, Вук је био скептичан у вези са аутентичношћу копије признанице из манастира Никоље, коју је послао Даничић, а која је вероватно требало да покаже да је рукопис позајмљен, а не продат Вукомановићу 1854. године. Ипак је, са ћерком Мином, одлучио да се рукопис пошаље Даничићу у лето 1863. године преко (Г.) Тирола, Димитрија Георгијевића или Димитрија Г. Тирола, академског сликара и Вуковог секретара, имењака и синовца Димитрија П. Тирола (1793–1857).⁹

За познавање *Никољској јеванђеља* несумњиво је највише урадио Ђура Даничић, који је, након преране смрти Алексе Вукомановића, издејствовао да се рукопис врати у Србију и објавио га црквеном ћирилицом 1864. године,¹⁰ давши му и име под којим је данас познат. Даничић је у предговору издања из 1864. године дао и опсежну језичку анализу *Јеванђеља*, сврставајући га међу

⁵ Ђура Даничић, *Никољско јеванђеље* (Београд: Државна штампарија, 1864).

⁶ Ђорђе Трифуновић, „Вукомановићев опис Никољског јеванђеља”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* књ. 42, св. 1/4 (1976): 46.

⁷ Ђорђе Трифуновић, „Вукомановићев опис Никољског јеванђеља”, 46.

⁸ Ђорђе Трифуновић, „Вукомановићев опис Никољског јеванђеља”, 49–51.

⁹ Ђорђе Трифуновић, Ђорђе Трифуновић, „Вукомановићев опис Никољског јеванђеља”, 47; Голуб Добрашиновић, „Вукова преписка с Ђуром Даничићем”, *Ковчежић: ирилози и ираћа о Досишеју и Вуку*, књ. 13 (1975): 127.

¹⁰ Вера Јерковић, „Хвал Крстјанин и Никољско јеванђеље”, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* год. 32, бр.1 (1989): 67.

најдрагоценије споменике српске књижевности који су преписани из глагољског оригинала. Иако ауторство није прецизно одређено, Даничић је веровао да је посреди исти аутор који је преписао књигу, писану 1404. године, за херцега Хрвоја (1350–1416), а која се данас налази у Универзитетској библиотеци у Болоњи. Рукопис у Болоњи, у литератури познат као *Хвалов зборник*, написао је „Хвал крстјанин”, а Даничић је претпоставио да је Хвал био богумил или патарен, у служби краљевског или другог репрезентативног скрипторијума.¹¹ Преписивање *Никољској јеванђеља* започео је Хвал, али је након пет исписаних страна, на шестој страни, у петом реду перо преузела друга рука до краја рукописа. Вера Јерковић је потврдила да је првих пет страница *Никољској јеванђеља* написала рука Хвала, да би одатле преузео други, мање вичан писар.¹² Пошто је у Даничићево време рукопис био предат Народној библиотеци у Београду на даље чување, Љубомир Стојановић је почетком 20. века *Никољско јеванђеље* укључио у свој *Каталој Народне библиотеке у Београду*, под редним бројем 55, где је погрешно наведено да рукопис има 144 листова уместо 175.¹³

За време Првог светског рата *Никољско јеванђеље* је изгубљено приликом евакуације највреднијих старих књига и рукописа из Народне библиотеке ка Нишу (лета 1914). Бројни аутори посветили су пажњу нестанку највреднијих српских рукописних и штампаних књига: Владимир Мошин, Дејан Медаковић, Љубомир Дурковић-Јакшић, Вера Јерковић, Светлана Мирчов, Борјанка Трајковић, Даница Оташевић и други. Љубомир Дурковић-Јакшић је у Архиву САНУ проучавао заоставштину библиотекара Народне библиотеке у Београду Јована Н. Томића (1869–1932). На основу сачуване кореспонденције и докумената познато је да је министар просвете Љубомир Јовановић на вест о аустроугарском ултиматуму Србији наредио Јовану Томићу, 11. јула 1914. (по Јулијанском календару) „да истог дана до 4 часа по подне” издвоји највредније рукописе и инкунабуле Народне библиотеке и да их „на Железничкој станици преда начелнику Министарства иностраних дела И. Стојановићу”, који је био одређен да води рачуна о најповерљивијем делу државне архиве. Томић је спровео наредбу у дело и лично издвојио 56 рукописа у два дрвена сандука, са ознаком Н.Б. 1. и 2; „они су однети после подне на Железничку станицу и преда-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹¹ Ђура Даничић, *Никољско јеванђеље*.

¹² Вера Јерковић, „Хвал Крстјанин и Никољско јеванђеље”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* год 32, бр. 1 (1989): 67.

¹³ Нумерисано је 174 листа, први није нумерисан (прим. аут.). Љубомир Стојановић, *Каталој Народне библиотеке у Београду*, 4: *Рукописи и сличне штампане књиге* (Београд: Краљевска српска државна штампарија, 1903), 21.

бр.
2.
год.
2025.

ти на потпис чувару магацина г. В. С. Огњановићу и утоварени у вагон бр. 6639, заједно са предметима Мин. ин. дела¹⁴. Нејасна је даља судбина вагона бр. 6639, као и како су нестала два сандука са рукописима Народне библиотеке, јер је Јован Томић приликом прегледања и прикупљања грађе Народне библиотеке која је била растурена на простору између Беча и Софије, утврдио 1919. године да два сандука недостају. Према његовом тврђењу, изнетом у допису упућеном 5. маја 1919. Министарству иностраних дела, сазнаје се да се није ушло у траг најинтересантнијим и најдрагоценијим рукописима и инкунабулама, који су напустили Београд 11. јула 1914. у два сандука. Та два сандука нису била у локалу у Београду где су скупљане књиге Народне библиотеке у Београду, нити у Софији, где је он лично боравио у трагању за отетим фондом књига Народне библиотеке у Нишу.¹⁵ Томић је покушавао да сазна шта се догодило са вагоном у коме су била два сандука, као и ко је био задужен да чува вагоне и њихов терет до октобра 1915. Министарство је маја 1919. одговорило Томићу да је непријатељ уништио архиву Министарства у београдском железничком магацину, „што није било тачно“¹⁶.

Прву поуздану вест о *Никољском јеванђељу* након нестанка у стручној литератури објавио је слависта Владимир Мошин (1894–1987), читавих пола века после Првог светског рата. Мошин је 1968. године објавио у часопису *Библиошкар* вест о томе да се у Даблину налази рукописна књига за коју се 50 година веровало да је била изгубљена.¹⁷ Ова вест је, уз откривање и других српских средњовековних рукописа у Немачкој, који су нестали под истим околностима 1914. године и били враћени у земљу 1969. године, о чему је писао Дејан Медаковић 1970. године,¹⁸ подстакла ауторе да се више посвете теми *Никољској јеванђеља*, било директно или посредно. Тако је Голуб Добрашиновић 1975. године обрадио Вукову преписку са Ђуром Даничићем, која укључује детаље о рукопису, а 1976. године Ђорђе Трифуновић је писао о опису *Никољској јеванђеља* који је у преписци са Вуком оставио Алекса Вукомановић.

¹⁴ Наведено у: Љубомир Дурковић-Јакшић, „Прилог познавању страдања Народне библиотеке у Београду за време Првог светског рата”, *Археографски ирилози*, бр. 14 (1992): 163–164.

¹⁵ Дејан Ристић, *Кућа несајоривих речи: Народна библиотека Србије 1833–1941* (Београд: „Византија”, 2019), 58.

¹⁶ Љубомир Дурковић-Јакшић, „Прилог познавању страдања Народне библиотеке у Београду за време Првог светског рата”, 168–169.

¹⁷ Владимир Мошин, „Рукописи бивше Народне библиотеке у Београду, у Даблину и у Загребу” *Библиошкар* год. 20, бр. 5 (1968): 349–359.

¹⁸ Дејан Медаковић, „Враћање српских средњовековних рукописа из Немачке”, *Библиошкар* год. 22, бр. 4 (1970): 309–311.

Јованка Максимовић је у монографији о српским средњовековним минијатурама у значајној мери укључила и примере из *Никољској јеванђеља*.¹⁹ Вера Јерковић је писала о *Јеванђељу* из перспективе филолошко-лингвистичке анализе одлика рукописа, које га сврставају у скупину споменика босанске богумилске писмености.²⁰

Крајем осамдесетих година 20. века обнавља се интересовање за *Никољско јеванђеље* и то у Чачку, где се та књига сматра завичајном баштином, јер је пронађена у оближњем манастиру. У *Гласу библиотеке* објављен је чланак новинара Родољуба Петровића (1940–2024) „Судбина Никољског јеванђеља”, у коме су дати детаљи о покушају да се више сазна о *Никољском јеванђељу* преко дописника *Полиџике* из Лондона Петра Поповића.²¹ Родољуба Петровића је тадашњи директор Народног музеја у Чачку Милован Вуловић подстакао да провери да ли је рукопис и даље у Даблину и да ли је могуће добити његову фотокопију. Петар Поповић је августа 1989. године боравио у Даблину, где га је примио библиотекар В. А. Локвуд, који је пронашао „три наше књиге”. У Даблину нису могли да дају више података о томе када и како је Бити дошао у посед књига, осим претпоставке да је ангажовање Битија и његових рударских компанија у Југославији то омогућило.²² Из чланка се може закључити да новинар Поповић и библиотекар Локвуд нису били сигурни у то који је рукопис *Никољско јеванђеље*, погрешно претпоставивши да је то старија рукописна књига рашке преписивачке школе. То је, у ствари, било *Српско четворојеванђеље* с краја 13. века, у збирци Честера Битија заведено под инвентарним бројем W148. *Никољско јеванђеље* је уписано као „босански” рукопис, како се назива у чланку.²³

Даница Оташевић, тадашња директорка Градске библиотеке у Чачку, објавила је, такође у *Гласу библиотеке* 2005. године рад „Никољско јеванђеље: од оригинала до дигиталне копије”.²⁴ Овај рад, поред историјата проналаска рукописа и његовог нестанка у Пр-

¹⁹ Jovanka Maksimović, *Srpske srednjovekovne minijature* (Београд: Просвета, 1983), 30, 33, 61–62, 113–114.

²⁰ Vera Jerković „O Nikoljskom jevandelju”, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* год. XXXIV, бр. 1 (1991): 21–31; Вера Јерковић, „О Никољском јеванђељу”, *Никољско јеванђеље* (Београд: [б. и.], 2007): 351–361.

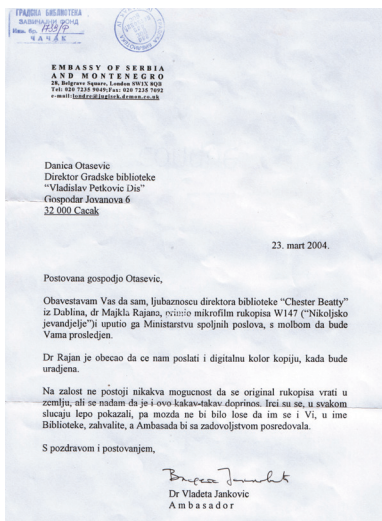
²¹ Родољуб Петровић, „Судбина Никољског јеванђеља”, *Глас библиотеке*, бр. 2/3 (1990): 22–25.

²² Компанија Честера Битија била је оснивач и први концесионар модерног рудника „Трепча” на Косову и Метохији. Концесија је купљена од породице Николе Пашића, посредовањем Николиног сина Радета. О томе видети више даље у тексту (прим. аут.).

²³ Родољуб Петровић, „Судбина Никољског јеванђеља”, 25.

²⁴ Даница Оташевић, „Никољско јеванђеље: од оригинала до дигиталне копије”, *Глас библиотеке* бр. 12 (2005): 33–46.

вом светском рату, преноси и детаље о иницијативама за враћање *Никољској јеванђеља* у земљу. Она је писала и Министарству спољних послова Србије и Црне Горе, јуна 2003. године, о могућности његовог враћања у Србију. Преко амбасаде у Лондону стигао је одговор да „нема апсолутно никаквих изгледа“ за враћање рукописа у земљу, јер је он у репрезентативном „Каталогу ћирилских рукописа у британским и ирским колекцијама” Ен Пенингтон (*Anne Pennington, A Union Catalogue of Cyrillic Manuscripts in British and Irish Collections, University of London, 1988*) заведен као „босански” и да би то „отворило питање репатријације”.²⁵ Директор Библиотеке „Честер Бити” др Мајкл Рајан (*Michael Ryan*) бесплатно је 2004. године послао копију микрофилмованог *Никољској јеванђеља*, на основу чега је у чачанској Библиотеци из микрофилма урађена и штампана црно-бела верзија *Јеванђеља*, а годину дана касније и дигиталне копије три књиге на српскословенском. Компакт дискови са дигитализованим књигама послати су на адресу Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис” и умножени за националне институције зарад даљег проучавања и истраживања.²⁶

Слика 1: Писмо амбасадора др Владете Јанковића директорки Градске библиотеке у Чачку Данице Оташевић, март 2004 (Инв. бр. 1739/Р, Завичајни фонд, Градска библиотека Чачак).

²⁵ На овом месту важно је истаћи још један детаљ. Приватна библиотека Честера Битија је његовом вољом завештана ирском народу и држави као целина, из које не може да се отуђи ниједан део. После 1968. године та збирка је постала национална установа културе Републике Ирске, што је значајно другачији статус у односу на време док је била „само” приватна колекција (прим. аут.).

²⁶ Даница Оташевић, „Никољско јеванђеље: од оригинала до дигиталне копије”, 40–43.

У часопису *Књижевне новине*, у броју за јануар 2004, Светлана Мирчов и Борјанка Трајковић објављују чланак „Судбина несталих српских средњовековних рукописа из збирке Народне библиотеке у Београду”, у коме се у шири контекст нестанка највреднијих рукописа Народне библиотеке у Београду, њиховог делимичног открића и враћања у Београд стављају и наслови у Даблину.²⁷

Нове информације о *Никољском јеванђељу* у Даблину,²⁸ као и вест о томе да је посредством Библиотеке у Чачку у Србију стигла дигитална копија,²⁹ подстакле су интересовања установа и појединаца, што је резултирало и објављивањем или штампањем пар мање или више успешних фототипских и других издања из доступних дигиталних копија различитог квалитета. Међу њима треба истаћи приватно библиофилско и фототипско издање, иза кога је 2007. године стао Владимир Давидовић, уз које је као пратеће издање ишао и зборник неколико радова који су до тада били објављени о *Никољском јеванђељу*, почевши са Вуковим текстом у *Даници* из 1826. године.³⁰

Српскословенска књига у збирци Честера Битија

Честер Бити је током живота, у свету антиквара и трговаца старим и ретким уметнинама, важио за једног од највећих купаца, нарочито украсних предмета, илуминираних рукописа и књига, слика, цртежа и графика, па данас та збирка броји преко тридесет хиљада објеката. Истовремено је био и велики светски путник, што је подстицало његов колекционарски нагон и жељу да се упозна са старим културама и њиховим културним наслеђем.³¹ Са прикупљањем, куповином, али и продајом делова збирке који су

²⁷ Светлана Мирчов, Борјанка Трајковић, „Судбина несталих српских средњовековних рукописа из збирке Народне библиотеке у Београду”, *Књижевне новине* (јануар 2004): 8–9.

²⁸ Занимљиво је истаћи да је 1995. године Пошта Републике Српске издала поштанску марку са мотивом иницијала из *Никољској јеванђеља*, која је касније била повучена из употребе због масовног фалсификовања, о чему је писано у часопису Филателиста (прим. аут.).

²⁹ Поред дигитализованог *Никољској јеванђеља* (W147), на компакт дискovima су послати и *Српско чейворојеванђеље* (W148) и *Празнични минеј* (W149) (прим. аут.).

³⁰ Вера Јерковић, „О Никољском јеванђељу”; Вера Јерковић, „Споменик српске културне баштине: фототипско издање Никољског јеванђеља” (онлајн), Библиотека Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, 2008, <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/biblioteka/o-biblioteci/izlozbe/dan-slovenske-pismenosti/nikoljsko-jevandjelje-2008/prof-dr-vera-jerkovic-spomениk-srpske-kulturne-bastine> (преузето 1. 8. 2025)

³¹ Arthur J. Wilson, *The Life and Times of Sir Alfred Chester Beatty* (London: Cadogan Publications Limited, 1985); Brian P. Kennedy, *Alfred Chester Beatty and Ireland 1950-1968: A Study in Cultural Politics* (Dublin: The Glendale Press, 1988); R. J. Hayes, “Contemporary Collectors XVIII: The Chester Beatty Library”, *The Book Collector* (Autumn 1958): 253–264.

могли да добију добру цену на тржишту или које Бити више није желео, настављено је и после 1950. године,³² практично до његовог деведесетог рођендана 1965, када је јавно изјавио да је завршио са набавком за збирку, у тренутку када је обезбедио и подршку ирске владе за будућност збирке.³³ Између 1950. и 1953. године Бити је целу библиотеку, галерију и музеј преселио из Лондона у Даблин, преселивши и свог личног библиотекара, издавача, књиговесца и банкара,³⁴ да би након његове смрти та збирка добила статус националне културне установе која се, вољом легатора, није смела дели-ти нити умањивати продајом појединих предмета.³⁵

У фокусу Битијевог колекционарског жара, током пола века било је рано хришћанско наслеђе медитеранског света, уметност ислама и далеке Азије, али је, поред тога, прикупио и репрезентативне примерке западне уметности и културе, на првом месту старе и ретке књиге, са основним критеријумом њихове лепоте и очуваности, односно репрезентативности. Није било необично да Бити прими на оцену неки предмет или књигу поштанским путем и да га исто тако врати продавцу због незадовољавајућег квалитета или неочуваности, плативши у потпуности путне трошкове у оба смера. То говори да је развој збирке првих деценија вероватно био стихијски и под утицајем путовања, али и расположивих средстава за набавку, нарочито скупљих предмета, који су у међуратном периоду достизали цене од више хиљада америчких долара. Тако се може разумети и одакле у тзв. Западној колекцији од око 200 рукописних и старих штампаних књига, и око двадесетак примерака на словенским језицима, који нису били примарни интерес Битија, али су прикупљени као репрезентативни примерци словенских култура. Међу њима се налазе и четири књиге на српској рецензији старословенског. То су *Никољско јеванђеље* (заведено под инвентарним бројем W147 у оквиру Западне колекције, крај 14 – почетак 15. века, 16,5x10 cm, 175 листова на пергаменту, кожни повез из 19–20. века, инв. број 112 Народне библиотеке у Београду), *Српско четворојеванђеље* (W148, крај 13 – почетак 14. века, 24x18,5 cm, 306 листова на пергаменту, повез даске у кожи из највероватније 17. века са богатом орнаментиком, инв. број 101 Народне библиотеке у Београду), *Празнични минеј* Божидара Вуковића из 1538. године (W149, штампана књига на пергаменту, повез даске у кожи са коп-

³² Charles Horton, "No Duds! The Manuscript Trading of Alfred Chester Beatty", *The Book Collector*, Vol. 65, No 2 (Summer 2016).

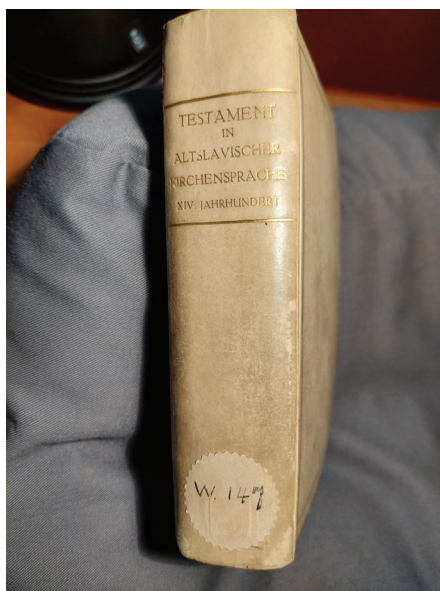
³³ Brian P. Kennedy, "The Collecting Technique of Sir Alfred Chester Beatty", in: *Art is My Life: A Tribute to James White* (Dublin: The National Gallery of Ireland, 1991), 117.

³⁴ Brian P. Kennedy, "The Collecting Technique of Sir Alfred Chester Beatty", 115.

³⁵ Arthur J. Wilson, *The Life and Times of Sir Alfred Chester Beatty*, 284.

чама, инв. број 22 Народне библиотеке у Београду) и *Читанња из Ајосѿола и Јеванђеља* (W158, претходно W148a, 13. век, 26,5x17,7 cm, некомплетно, 40 листова на пергаменту, део веће књиге под инв. бројем 213 Народне библиотеке у Београду).³⁶

Све четири књиге су у добром стању, очувани део књижних блокова рукописа повезан је у каснијим вековима. У контексту овог рада важно је напоменути да је *Никољско јеванђеље* са кожним повезом из 19. или 20. века. Према мишљењу слависте Џона Барникота (1907–1981), повез је из 19. века а на хрпту повеза налази се текст на немачком језику: *Testament in altslavischer Kirchensprache XIV. Jahrhundert* („Јеванђеље на старословенском црквеном језику 14. век”).³⁷ Необично је да о овом детаљу повеза књиге не говоре ни Ђура Даничић ни Љубомир Стојановић. Може се претпоставити да је он урађен у годинама када се рукопис налазио у Бечу, са Мином Караѿић Вукомановић (1859–1863), мада постоји и могућност да је повез из каснијег периода, урађен након Првог светског рата, чиме би се објаснило то што га, поред Даничића, не помиње ни Стојановић у свом *Каталогу*.

Слика 2. Никољско јеванђеље СВ MS 147

³⁶ Владимир Мошин, „Рукописи бивше Народне библиотеке у Београду, у Даблину и у Загребу”, 350–353.

³⁷ Барникот је за потребе Библиотеке Честера Битија 1961. године завршио и каталог словенских рукописа и штампаних књига са детаљним описима, који се и данас у Даблину узима као веродостојан извор за тај део збирке (прим. аут.).

Слика 3. Српско четворојеванђеље СВ MS 148

Слика 4. Празнични минеј СВ MS 149

Слика 5. Читања из Апостола и Јеванђеља СВ MS 158

Иако је несумњиво утврђено, још од Владимира Мошина, да су све четири књиге до Првог светског рата биле у фонду Народне библиотеке Србије, са инвентарским бројевима према попису у *Каталогу* Љубомира Стојановића, ниједна од четири књиге данас нема печат или неки други показатељ власништва Народне библиотеке. Према сачуваној кореспонденцији из јуна 1961. године,³⁸ *Празнични минеј* имао је на полеђини трећег листа (*folio iii, verso*) натпис који је показивао да је књига била у Народној библиотеци. Данас није могуће пронаћи такав натпис. *Никољско јеванђеље*, *Српско четворојеванђеље* и *Празнични минеј* носе суви печат Честера Битија (СВ) на прелиминарном листу или полеђини првог листа, док *Празнични минеј* има залепљено парче папира са одштампаним еклибрисом Честера Битија са унутрашње стране предње корице.

Архивско истраживање у Библиотеци „Честер Бити“

Архивска грађа у „Честер Битију“ чува се као саставни део фонда установе у новој згради, где је установа пресељена и отво-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2025.

³⁸ Chester Beatty, Archival material, CBP/B/05/08, Correspondence with John Barnicot: Barnicot to Hayes, 6 June 1961.

рена 2000. године, у оквиру комплекса Даблинског замка. Приступ грађи могућ је у читаоници Библиотеке, уз коришћење графитне оловке и папира за белешке. Фотографисање архивских докумената није дозвољено, док је дозвољено фотографисање рукописних књига и њихова манипулација голим рукама, које се пре тога морају опрати. Регистри архиве од више стотина кутија, које се чувају у Даблину, нису израђени у целости, али је истраживачима на располагању низ спискова и сажетака већих целина које су урадили појединци, који су обрађивали ту грађу у прошлости. Сажеци олакшавају увид у грађу и њену релевантност, а у појединим случајевима и у садржај – када су посредни теме као што је кореспонденција Честера Битија, његових сарадника и библиотекара, која је кључна и за разумевање начина и времена формирања збирке.

Важно је напоменути да Бити није много одвајао личне послове од послова својих компанија, па је измешана грађа различите провенијенције. У случају Битијеве кровне компаније *Selection Trust* велики део архивске грађе и пословне документације налази се у Лондону, седишту компаније до њене продаје Бритиш петролеуму (BP) 1980. године,³⁹ а данас се чува у Лондонској школи економије (London School of Economics).

Предмет истраживачког боравка у Даблину, поред консултоване литературе у објављеним књигама и часописима на енглеском језику, била је следећа грађа:

- СВР/В/05/08, преписка са Џоном Барникомом, 14. 10. 1958 – 30. 6. 1961, једна фасцикла са 54 документа;
- СВР/А/01/4/02, биографске белешке, 1902–1930, једна фасцикла са 46 докумената;
- Прегледане и делимично фотографисане рукописне књиге: Ms. W147 *Nikolje Gospel*, Ms. W.148 *Gospels in Serbian Church Slavonic*, MS158 *Lectionary of readings from the New Testament*
- Прегледана и делимично фотографисана штампана књига W149 *Minej praznicni*.

Наведене архивске целине су изузетно важне за ову тему, јер оне пружају увид у кључну кореспонденцију између Џона Барникота, енглеског слависте, и Владимира Мошина, као и информација које се тичу места и времена путовања Честера Битија и блиских чланова његове породице, што је значајно за податке о куповинама предмета за збирку.

Честер Бити је након пресељења библиотеке у Даблин омогућавао, о свом трошку, краћи истраживачки боравак много-

³⁹ Arthur J. Wilson, *The Life and Times of Sir Alfred Chester Beatty*, [II–III].

бројним стручњацима који су радили на збирци и својом стручношћу и знањем помагали постојећем малобројном особљу да се она адекватно опише и каталогизује, што је укључивало и рад на словенским рукописима и књигама. Слависту Џона А. Барникота (John Denton Ashworth Barnicot, 1907–1981), запосленог у Британском савету у Лондону, по овлашћењу Честера Битија, позвао је, крајем 1958. године, Ричард Хејс (Richard J. Hayes, 1902–1976), директор Националне библиотеке Ирске и ангажовани библиотекар Битијеве збирке, да дође у Даблин и ради на „руским” рукописима.

Приликом прегледања копија рукописа, за које се у Даблину веровало да су углавном руског порекла, Барникот је увидео да међу њима има и јужнословенских, па се у вези са два рукописа и књигом штампаном на пергаменту у Венецији (*Празнични минеј*), обратио писмом Народној библиотеци Србије, средином 1959. године. Из Народне библиотеке Србије добио је одговор да им рукописи нису познати и да је њихов примерак *Празничној минеја* пропао 1941. године.⁴⁰ Нешто касније писао је и једном од највећих ауторитета – Владимиру Мошину, који је тада био у Загребу, на пословима у Југославенској академији знаности и умјетности (ЈАЗУ). Мошин је убрзо, августа 1959. године, утврдио да су копије два рукописа (W147, W148a) од изузетне важности и пореклом из скрипторијума српске редакције старословенског. Он је тачно одредио и вероватно време настанка, тражећи од Барникота да му пошаље више података и копија, јер је могуће да су изводи из „мањег” рукописа у ствари „делови веома познатог рукописа”, тако да је Мошин већ тада био на трагу *Никољској јеванђеља*. До новембра 1959. године Мошин је Барникоту послао мноштво запажања и информација о рукописима идентификованим као српски. У децембру 1959. године потврдио је Барникотову сумњу да је *Празнични минеј* (W149), као најочуванији примерак штампан на пергаменту, пронађен у манастиру Петковица, чиме је Мошин могао да наслути да су књиге у Даблину, у ствари, изгубљени делови збирке Народне библиотеке. Барникот је најважније детаље преписке са Мошином уредно прослеђивао Хејсу у Даблин. У писму Хејсу од 25. новембра 1959. Барникот наглашава да „нема сумње да је сер Честер одабрао две веома важне ствари и да је њихова важност сада још већа с обзиром на то да су рукописи Народне библиотеке у Београду сви уништени 1941”⁴¹

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁴⁰ Chester Beatty, Archival material, CBP/B/05/08, Barnicot to Hayes, 30 June 1961.

⁴¹ “There is no doubt that Sir Chester picked up two pretty important things and their importance is now all the greater since the mss. of the National library in Belgrade were all destroyed in 1941.” Chester Beatty, Archival material, CBP/B/05/08, Barnicot to Hayes, 25 November 1959.

бр.
2.
год.
2025.

У погледу времена набавке рукописа, Барникот је крајем 1959. године нагласио да је лично од сер Честера Битија стекао утисак да су они набављани у различитим временима, не сви одједном. Хејс је на то одговорио да нема података о томе када су рукописи набављени, да није немогуће да је то било у истом тренутку, двадесетих година 20. века. Мошин је дуго чекао да му из Даблина, преко Лондона, доставе копије обе стране листа 40 из рукописа W147, примивши их током пролећа 1960. У изузетно кратком року одговорио је Барникоту са три детаљна писма, до почетка јуна те године, тражећи дозволу да објави откриће рукописа – *Никољској јеванђеља*,⁴² за које се сматрало да је изгубљено у Првом светском рату. Дозвола се морала добити од сер Битија, с обзиром на то да је у Мошиновом нацрту рада било и неколико по Битија незгодних детаља, на првом месту тај да су књиге у његовом власништву пре тога биле у Народној библиотеци у Београду. Такође се у нацрту Мошиновог рада налазила и прича о начину на који је дошло до губитка књига током Првог светског рата,⁴³ коју је Мошин сазнао од запосленог Народне библиотеке између два светска рата. Према овој верзији, књиге су изгубљене приликом евакуације према Крагујевцу, у камиону који се запалио, а део товара извукли су немачки официр и војници, па је војска задржала архивску документацију, препустивши старе књиге, као непотребне, војницима и официру, који је 15 година чувао *Призренски ѿрејис Душановој законика*.⁴⁴ Исту причу саопштио је Ралф Клеминсон у свом раду о српским рукописима на британским острвима, објављеном 1998. године.⁴⁵ Ова прича саопштава друга-

⁴² Мошин је планирао да то објави у раду који је нешто касније изашао: „Pitanje generalnog kataloga južnoslavenskih rukopisa”, u: *Zbornik u čast Stjepana Ivšića* (Zagreb: Hrvatsko filološko društvo 1963), 271–279.

⁴³ “Mošin has, however, been in touch with a man who was on the staff of the National Library between the wars, and has established that certain rare books disappeared during the First World War. One very important ms., the code of Tsar Dušan, turned up in Germany about 1930, was bought by the German Government and restored to Belgrade. It had been among some archives and valuable items from the National Library which were evacuated in a truck with the Serbian Army when it retreated from Belgrade, but they left the truck behind at Krağujevac; the Germans caught up with there. It caught fire, but some at least of its contents were rescued. The German authorities took possession of the archival documents, but did not bother with the rare books, and the Dušan ms. remained for some 15 years in the possession of the officer whose men captured the truck. Mošin thinks it certain that among these rare books were W.147 and W.149 and that the same man or one of his colleagues retained them, but disposed of them somewhat earlier.” Chester Beatty, Archival material, CBF/B/05/08, Barnicot to Hayes, 6 June 1961.

⁴⁴ У литератури се појављује податак, преузет из дневних новина тридесетих година 20. века, да је реч о извесном Фон Вилкинсу. Јасмина Недељковић, Јована Станојловић, *Пути књига 1915/1915–2015: сугбина српских средњовековних рукописа Народне библиотеке несјалих у Великом райу: каталој изложбе* (Београд: Народна библиотека Србије, 2015), 22.

⁴⁵ Ralph M. Cleminson, “The serbian manuscript heritage in the British isles”, *Zbornik Matice српске за књижевност и језик* књ. 46, св. 1/3 (1998): 35.

чију верзију нестанка највреднијих рукописа Народне библиотеке у односу на претпоставке да су два сандука остављена јула 1914. у приземној просторији зграде Окружног начелства у Крушевцу (данас Скупштина града Крушевца),⁴⁶ или у згради гимназије,⁴⁷ где су дочекали и купацију јесени 1915.

Сазнавши порекло рукописа у својој збирци, Бити се негативно изјаснио у вези са објављивањем податка у раду Мошина. Према Хејсовом писму Барникоту, 20. јуна 1961, Бити се „бојао могућности захтева за њихово враћање као у случају Законика цара Душана”.⁴⁸ На ове вести Барникот је са жаљењем констатовао да без откривања вести о постојању рукописа у збирци Мошинов текст остаје без кључног детаља, па је крајем јуна 1961. обавестио Мошина да нема дозволу за објављивање. Уједно је Хејса обавестио да је Мошин открио да су и преостали рукописи у збирци (W148 и W158, што је некадашњи W148а, које је Хејс преименовао у 158 како би се избегло слово у сигнатури) пореклом из Народне библиотеке у Београду, што је Барникота довело у „ситуацију која није могла бити срамнија”. Искористио је исто писмо и да се пожали на рад запослених у Народној библиотеци Србије, који 1959. године нису препознали у послатим фотокопијама своје некадашње књиге и отворено тврдили да је примерак *Празничној минеја* на пергаменту страдао са остатком фонда у бомбардовању 6. априла 1941. Према његовим речима, „Мошин верује да након толико протеклог времена током ког нису тражили рукописе сигурно да их не заслужују, и да ће они бити далеко сигурнији у Даблину него на Балкану”.⁴⁹ Барникот је био убеђен и да би, након објављивања информација о четири књиге, југословенска влада могла подстаћи Народну библиотеку да тражи њихово враћање. Према сазнањима аутора ових редова то се до данашњег дана није догодило.⁵⁰

⁴⁶ Дејан Ристић, *Кућа несајоривих речи: Народна библиотека Србије 1833–1941*, 60–61.

⁴⁷ Јасмина Недељковић, Јована Станојловић, *Пуш књига 1914/1915–2015*, 26.

⁴⁸ “Dear Barnicot, I am sorry to say Sir Chester has reacted unfavourably to the idea of publishing the fact that he has two manuscripts which belonged to Belgrade National Library. He fears the possibility of requests for their return as in the case of the code of Tsar Dusan.” Chester Beatty, Archival material, CBP/B/05/08, Hayes to Barnicot, 20 June 1961.

⁴⁹ “Mošin believes that after such a lapse of time they would not claim the volumes certainly they don't deserve them, and they will be far safer in Dublin than in the Balkans.” Chester Beatty, Archival material, CBP/B/05/08, Barnicot to Hayes, 30 June 1961.

⁵⁰ Аутор је 2024. године обавестио управу Народне библиотеке Србије о свом истраживачком боравку у Даблину и о резултатима рада. Осим потврде да је допис примљен није више било повратних информација из НБС. На упите послате Министарству културе електронским путем, у вези са могућношћу да се *Никољско јевађеље* и друге српске рукописне књиге из Библиотеке „Честер Бити” позајме и изложи у Србији, није било званичног одговора. Из разговора са министром културе, јуна 2024. године у Чачку, аутор је могао да констатује да би интерес Министарства културе био на евентуалној правној борби за враћање рукописа у земљу (прим. аут.).

На овај начин је вест о рукописима у Даблину скривена од јавности за наредних седам година. Услед притиска „одозго”, све до 1968. године ћутало се о томе где је завршио део рукописа Народне библиотеке несталих у Првом светском рату. У сачуваној архивској грађи, писмо од 30. јуна 1961. године је и последње у фасцикли кореспонденције између Барникота и Хејса. Као да су непријатна ситуација због научног открића које је разоткрило праву истину и сазнање да се ради нешто што није у складу са моралним начелима прекинули сваку даљу комуникацију. Мошин је, вероватно на вест о смрти сер Честера Битија, 1968. године одлучио да прекине „завет ћутања” тројице интелектуалца и да у часопису *Библиошекар* бр. 5/1968. стручно објави сазнање о књигама у Даблину, без много детаља о њиховој преписци.

Питање начина и времена набавке књига

Из сачуване кореспонденције сазнаје се и да је Честер Бити испричао Барникоту једну анегдоту у вези са *Празничним минејом*, коју препричава и Мошин у свом чланку, пошто му ју је у писму саопштио Барникот. Након Првог светског рата, у време када је био председник Владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (“the then Yugoslav Prime Minister”), Никола Пашић је позвао Честера Битија на пријем у Паризу. Том приликом Бити је показао Пашићу *Празнични минеј*, који је, несумњиво, непосредно пре тога морао бити набављен, јер Бити не би путовао по свету са раније купљеним предметима из збирке. Стари Пашић је, наводно, са сузама у очима узео *Минеј* у руке и пољубио га. Веродостојност ове занимљиве и интригантне приче, која указује на могуће место и време куповине једне од изгубљених књига, за сада није било могуће проверити у прегледаној литератури.⁵¹ Овде је важно, на првом месту, истаћи годину могућег сусрета Битија и Пашића, где се као важан детаљ истиче то да Бити Пашића именује као председника Владе, што би значило да је до сусрета дошло после Конференције мира у Паризу и не раније од јануара 1921. године, када је Пашић именован за новог премијера. Мошин је претпоставио да је „сер Честер Бити набавио књигу приближно у то доба, можда при крају рата”,⁵² што би

⁵¹ Андреј Митровић, *Југославија на Конференцији мира: 1919–1920*. (Нови Сад: Прометеј; Београд: Радио телевизија Србије, 2019); Миладин Милошевић, Бора Димитријевић, Никола Пашић – *председнику владе: сјајно доверљиво, лично Париз: Пашићева њисма са Конференције мира, 1919–1920*. (Зајечар: Задужбина „Никола Пашић”, 2005); Милан Богојевић, *Раде Пашић: енима једној времена* (Нови Сад: Прометеј, 2024); Новак Бјелић, *Казивања о Третици 1303–2018*. (Београд: Службени гласник, 2019).

⁵² Владими Мошин, „Рукописи бивше Народне библиотеке у Београду, у Даблину и у Загребу”, 349.

било тешко изводљиво, узимајући у обзир кретање Битија током рата као и одлуку да смањи куповине за своју збирку услед ратних околности.⁵³ Бити је већ у августу 1914. обавестио своју браћу да се трошкови смањују због рата, као и да ће са породицом остати у Лондону, док се рат не заврши, мада је он лично због приватних и пословних обавеза већ јануара 1915. путовао у Њујорк.⁵⁴ Због рата до 1919. породица Бити није путовала по Европи, већ је од марта до јула 1917. боравила у Кини и Јапану, где је Бити куповао на велико предмете за своју збирку, одакле су се упутили у Сан Франциско и вратили се назад у Лондон септембра 1917. године. Куповина старих књига је настављена, према сачуваним биографским белешкама о породици, током боравка у Америци, укључујући куповину књига и рукописа од Ерхарда Ваја (Erhard Weyhe, 1882–1972), познатог трговца старих књига немачког порекла. Током 1918. Бити је углавном боравио у Енглеској, а у првој половини 1919. у Америци, док је крајем 1919. или почетком 1920. био у Паризу, купујући књиге од познатог трговца Жоржа Жозефа Демота (George Joseph Demotte, 1877–1923).⁵⁵

Подаци о начину и времену набавке књига у збирци Честера Битија нису детаљно нити систематично вођени, осим у случајевима изузетно вредних и чувених наслова који су се понекад и продавали кроз документоване аукцијске продаје. Сам Бити се најчешће приватно договарао и водио кореспонденцију са особама које су из целог света нудиле предмете, евентуално се консултовао са својим стручним сарадницима и обавезно сам одређивао коначну цену, да би на крају библиотекару или кустосу задуженом за збирку, проследио купљене предмете. Подаци о плаћањима најчешће су се односили на укупне износе ствари купљених од антиквара или трговаца у неком временском периоду и нису садржали спискове купљених предмета. Зато је тешко из данашње перспективе утврдити порекло већине наслова у збирци Битија, укључујући четири књиге на српскословенском. Остале су забележене куповине разних књига након Првог светског рата (рачуни од јуна 1919), од колекционара, антиквара и агената у разним деловима света који су трговали европским рукописним књигама, персијским књигама, минијатурама, украсним предметима итд.⁵⁶

Два су могућа сценарија о начину на који је Бити дошао у посед четири књиге које су предмет нашег интересовања. Први подразуме-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁵³ Chester Beatty, CBP/A/01/4/02, Biographical notes, 1902–1930.

⁵⁴ Chester Beatty, CBP/A/01/4/02, Biographical notes, 1902–1930, 16 Dec 1902 – Dec 1930.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Исто.

мева продају преко посредника (трговаца или антиквара), највероватније из Немачке, где су књиге, као плен припадника немачке војске, могуће завршиле током или након окончања Првог светског рата, као у случају *Призренскої ̆рейиса Душанової законика*.⁵⁷ Овде је важно утврдити неколико чињеница, које су доступне из анализираних архивских грађе. Честер Бити је најраније крајем 1919. године боравио у Паризу, где је обилазио своје контакте и трговце антиквитетима,⁵⁸ између осталог и поменутог Демота, који није презао од трговине предметима на сумњив начин, због чега је постао неславан још за живота.⁵⁹ Уколико су књиге продате Битију преко посредника у Паризу (јер је Бити ту имао у рукама *Празнични минеј*), оне су највероватније понуђене дилерима у Паризу. Може се претпоставити да се сусрет Битија и Пашића одиграо крајем 1919. или у првој половини 1920. године, узимајући у обзир да је Пашић као први делегат на Конференцији мира у том периоду боравио у Паризу од новембра 1919. до марта 1920. године и поново у јуну 1920. године, док је Битијева компанија марта 1920. године исплатила 40.000 франака Демотеу за купљене предмете.⁶⁰ У објављеној поверљивој кореспонденцији Пашића са председницима влада у Београду помињу се и Американци у разним дипломатским мисијама и у ближој или даљој вези са председником Вилсоном и његовим блиским сарадницима. Могуће је да је кроз такве канале и дошло до сусрета са Честером Битијем, највероватније у периоду новембар 1919 – март 1920. године, када је америчка дипломатска активност била на највишем нивоу (из архивске грађе је видљиво да је Бити боравио у Паризу у том периоду и куповао књиге).⁶¹

Други сценарио набавке заснива се на поменутој Битијевој вези са рударством и његовом интересовању за пределе јужнословенског културног наслеђа, нарочито крајем двадесетих година

⁵⁷ Дејан Медаковић, „Враћање српских средњовековних рукописа из Немачке”, 309–311.

⁵⁸ Мрежа појединача који су посредовали у својству агената за Битијеву збирку протирала се скоро целом Америком, Европом, северном Африком, Блиским, Средњим и Далеким истоком. Arthur J. Wilson, *The Life and Times of Sir Alfred Chester Beatty*, London: Cadogan Publications Limited, 1985, 275; Brian P. Kennedy, “The Collecting Technique of Sir Alfred Chester Beatty”, in: *Art is My Life: A Tribute to James White* (Dublin: The National Gallery of Ireland, 1991), 113.

⁵⁹ Више о томе у релевантном чланку Википедије, https://en.wikipedia.org/wiki/George_Joseph_Demotte (преузето 1. 8. 2025).

⁶⁰ Андреј Митровић, *Јуџославија на Конференцији мира: 1919–1920*; Миладин Милошевић, Бора Димитријевић, Никола Пашић – *̆редседнику владе: с̆ироїо ̆оверљиво, лично Париз: Пашићева ̆исма са Конференције мира, 1919–1920*; Chester Beatty, СВР/А/01/4/02, Biographical notes, 1902–1930, 16 Dec 1902 – Dec 1930.

⁶¹ Миладин Милошевић, Бора Димитријевић, Никола Пашић – *̆редседнику владе: с̆ироїо ̆оверљиво, лично Париз: Пашићева ̆исма са Конференције мира, 1919–1920*.; Chester Beatty, СВР/А/01/4/02, Biographical notes, 1902–1930, 16 Dec 1902 – Dec 1930.

20. века, када је Бити 1930. године једини пут и посетио Краљевину Југославију, приликом отварања Рудника „Трепча” у присуству краља Александра Карађорђевића.⁶² Том приликом, краљ је Битија одликовао Орденом Светог Саве.⁶³ Да ли су рударски послови подстакли Битијево интересовање за рукописе и књиге српскословенског културног наслеђа, можемо само спекулисати, о чему је тек започета научна и стручна дискусија.⁶⁴ Оно што је сигурно јесте да је посао са рудницима у Југославији компанији *Selection Trust* обезбеђен захваљујући породици Пашић, која је имала ексклузивно право на рударску концесију у регионима Зајечара и Копаоника.⁶⁵ Тиме се може боље разумети контекст приче о сусрету, што додатно компликује истраживање о начину набавке српских књига. Уколико је прича о сусрету Пашића и Битија у Паризу веродостојна, онда је мање вероватно да је ово био пут *Празничної минеја* у руке Битија, јер су његови контакти са рудницима у Краљевини СХС започети крајем 1925. године, што би оставило мало времена и могућности за сусрет са Пашићем као председником Владе у Паризу. У сваком случају, отварају се даље могућности за проучавање ове интересантне теме за културну, друштвену и политичку историју.

⁶² „Енглески Selection Trust отвара данас свечано рудник...”, *Време* (10. 10. 1930): 5, https://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00043_19301010|article:pageDiv5 (преузето 1. 8. 2025).

⁶³ Arthur J. Wilson, *The Life and Times of Sir Alfred Chester Beatty*, 279.

⁶⁴ Јасмина Недељковић, Јована Станојловић, *Пути књија 1914/1915–2015*, 37.

⁶⁵ Јасмина Недељковић, Јована Станојловић, *Пути књија 1914/1915–2015*, 163–174.

Literatura:

1. „Bibliografija o Nikoljskom jevanđelju”, Biblioteka Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (Nicoljsko jevanđelje, 2008) <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/biblioteka/o-biblioteci/izlozbe/dan-slovenske-pismenosti/nicoljsko-jevanđelje-2008/bibliografija-o-nicoljskom-jevanđelju> (pristupljeno 1. 8. 2025). (na ćirilici).
2. Bjelić, Novak. *Kazivanja o Trepći 1303–2018*. Beograd: Službeni glasnik, 2019.
3. Bogojević, Milan. *Rade Pašić: enigma jednog vremena*, Novi Sad Prometej, 2024. (na ćirilici).
4. Daničić, Đ[ura]. *Nicoljsko jevanđelje*. Beograd: Državna štamparija, 1864. (na ćirilici).
5. Dobrašinović, Golub. „Vukova prepiska s Đurom Daničićem”, *Kovčezić: prilozi i građa o Dositeju i Vuku*, knj. 13 (1975): 94–132. (na ćirilici).
6. Durković-Jakšić, Ljubomir. „Prilog poznavanju stradanja Narodne biblioteke u Beogradu za vreme Prvog svetskog rata”, *Arheografski prilozi* br. 14 (1992): 163–192. (na ćirilici).
7. Hayes, R. J. “Contemporary Collectors XVIII: The Chester Beatty Library”, *The Book Collector* (Autumn 1958): 253–264.
8. Horton, Charles “‘No Duds!’ The Manuscript Trading of Alfred Chester Beatty”, *The Book Collector*, Volume 65, No 2 (Summer 2016).
9. Jerković, Vera. „Hval Krstjanin i Nicoljsko jevanđelje”, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* god. XXXII, br. 1 (1989): 67–72. (na ćirilici).
10. Jerković, Vera „O Nicoljskom jevanđelju“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* god. XXXIV, br. 1 (1991): 21–31. (na ćirilici).
11. Kennedy, Brian P. *Alfred Chester Beatty and Ireland 1950–1968: A Study in Cultural Politics*. Dublin: The Glendale Press, 1988.
12. Cleminson Ralph M., “The serbian manuscript heritage in the British isles”, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* knj. 46, sv. 1/3 (1998): 25–39.
13. Medaković, Dejan. „Vraćanje srpskih srednjovekovnih rukopisa iz Nemačke”, *Bibliotekar* god. 22, br. 4 (1970): 309–311. (na ćirilici).
14. Maksimović, Jovanka. *Srpske srednjovekovne minijature*, Beograd: Prosveta, 1983. (na ćirilici).

15. Mirčov, Svetlana i Borjanka Trajković. „Sudbina nestalih srpskih srednjovekovnih rukopisa iz zbirke Narodne biblioteke u Beogradu”, *Književne novine* (januar 2004): 8–9. (na ćirilici).
16. Mitrović, Andrej *Jugoslavija na Konferenciji mira: 1919–1920*, Novi Sad: Prometej; Beograd: Radio televizija Srbije, 2019. (na ćirilici).
17. Mošin, Vladimir „Rukopisi bivše Beogradske Narodne biblioteke u Dublinu i u Zagrebu”, *Bibliotekar* god. XX, br. 5 (1968): 349–359, [14] str. s tablama. (na ćirilici)
18. Nedeljković, Jasmina i Jovana Stanojlović, *Put knjiga 1914/1915–2015: sudbina srpskih srednjovekovnih rukopisa Narodne biblioteke nestalih u Velikom ratu: katalog izložbe*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2015.
19. Nikola Pašić – predsedniku vlade: strogo poverljivo, lično Pariz: *Pašićeva pisma sa Konferencije mira, 1919–1920*. [priredili] Miladin Milošević i Bora Dimitrijević. Zaječar: Zadužbina „Nikola Pašić”: Opština, 2005. (na ćirilici).
20. Otašević, Danica. „Nikoljsko jevanđelje: od originala do digitalne kopije”, *Glas biblioteke: časopis za bibliotekarstvo* br. 12 (2005): 33–46.
21. Petrović, Rodoljub. „Sudbina Nikoljskog jevanđelja”, *Glas biblioteke* br. 2/3 (1991): 22–25.
22. Ristić, Dejan. *Kuća nesagorivih reči: Narodna biblioteka Srbije 1833–1941*. Beograd: „Vizantija” 2019.
23. Stojanović, Ljub[omir]. *Katalog Narodne biblioteke u Beogradu. Knj. 4, Rukopisi i stare štampane knjige*. Beograd: Kralj.-srpska državna štamparija, 1903. (na ćirilici).
24. Стефановић Караџић, Вук. „Почетак описанија српских намастира”, *Даница* (1826): 1–40.
25. Trifunović, Đorđe. „Vukomanovićev opis Nikoljskog jevanđelja”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklore* knj. XLII, sv. 1/4 (1976): 45–51.
26. Wilson, Arthur J. *The Life and Times of Sir Alfred Chester Beatty*. London: Cadogan Publications Limited, 1985.

Архивска грађа

1. Chester Beatty, Archival material, CBP/B/05/08, Correspondence with John Barnicot, 14 Oct 1958 – 30 Jun 1961.
2. Chester Beatty, CBP/A/01/4/02, Biographical notes, 16 Dec 1902 – Dec 1930.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2025.

Bogdan Trifunović
Cačak Public Library, Serbia
btrifunovic@gmail.com

BOOKS OF THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA IN THE CHESTER BEATTY COLLECTION: HISTORY OF THEIR DISAPPEARANCE AND DISCOVERY

SUMMARY: This paper is based on archival research at the Chester Beatty Library in Dublin and a research of relevant literature concerning the manner and time of acquisition of four Serbian-Slavonic books by Sir Chester Beatty after the First World War. Preserved correspondence reveals that Slavist Vladimir Mošin learned as early as 1961 that Chester Beatty possessed books believed lost from the National Library in Belgrade's collection during the turmoil of the First World War, including the renowned *Nikolje Gospel*. However, he was prevented from publishing this discovery due to Beatty's concern that Yugoslavia would demand the return of the books. Only after Chester Beatty's death in 1968 did Mošin publish this finding in the journal *Bibliotekar* (The Librarian). The paper proposes two hypotheses regarding the time and manner of the books' acquisition during the 1919–1926 period.

KEYWORDS: Chester Beatty, *Nikolje Gospel*, *Praznični minej* (Festal Menaion), manuscripts, archival material, Vladimir Mošin, John Barnicot

Примљено: 1. септембра 2025.
Прихваћено: 20. октобра 2025.